

AGENDA 21
- EN SAMMANFATTNING

Innehåll

Inledning	5
I Sociala och ekonomiska dimensioner	7
Ett vägsäl i historien	7
Internationellt samarbete	7
Fattigdomsbekämpning	7
Förändring av konsumtionsmönstren	8
Befolkningstillväxt	9
Hälsa	9
Boende	10
Integrerade beslut	11
II Att bevara och förvalta resurser	12
Atmosfären	12
Fysisk planering	14
Hållbart skogsbruk	15
Ökenspridning och torka	15
Hållbar utveckling av bergsområden	16
Hållbart jordbruk	16
Biologisk mångfald bevaras	17
Miljöanpassad bioteknik	17
Skydd för oceaner	18
Skydd av färskvatten	19
Giftiga kemikalier	20
Miljöfarligt avfall	20

III Att stärka viktiga samhällsgrupper	21
Alla samhällsgrupper engageras	21
En rättvis utveckling för kvinnorna	21
Barn och ungdomars roll	21
Ursprungsbefolkningars inflytande	22
Icke-statliga organisationer	22
Lokala myndigheters roll	22
Arbetstagare och fackföreningar	23
Näringslivets roll	23
Vetenskap och teknik	24
Jordbrukarnas roll	24
IV Medel för genomförande	25
Finansieringen av Agenda 21	25
Överföring av miljöanpassad teknologi	26
Forskning för en hållbar utveckling	26
Utbildning och det allmänna miljömedvetandet	27
Kapacitetsuppbyggnad	27
Ändringar i FN-systemet	27
Rättsliga instrument	28
Information för beslutsfattare	28

Inledning

Vid FN:s konferens om miljö- och utveckling (UNGED) i Rio de Janeiro i juni 1992 antogs handlingsprogrammet Agenda 21. Agendan det latinska uttrycket för dagordning eller föredragningslista - ger mål och riktlinjer för att uppnå en hållbar utveckling genom att utrota fattigdom och undanröja hoten mot miljön. Handlingsprogrammet är långsiktigt och sträcker sig in i det 21:a århundradet.

Riktlinjerna har formen av rekommendationer och är således inte juridiskt bindande men handlingsprogrammet är starkt politiskt och moraliskt förpliktande för de stater som genom sitt deltagande i Rio står bakom Agenda 21.

Agenda 21 utgör en kraftfull uppfordran till handling. Den är att se som ett uppdrag såväl till stater som till alla grupper och individer i samhället att delta i arbetet med miljö- och utvecklingsfrågorna under resten av 1900-talet och in i nästa sekel.

Agenda 21 innehåller sammanlagt 40 kapitel. Dessa omfattar i sin tur ett eller flera programområden. Agenda 21 anger de mål som bör uppnås, vilka åtgärder som är nödvändiga samt ger anvisningar för genomförandet.

Agenda 21 är ett av de sammanlagt fem dokument som antogs vid UNGED. Det finns ett nära samband mellan Agenda 21 och de övriga fyra: Riodeklarationen, Skogsprinciperna och konventionen om klimatförändringar och konventionen om biologisk mångfald. I inledningen till Agenda 21. anges att den skall genomföras med beaktande av de principer som anges i Riodeklarationen, t.ex. att den som förorenar skall, i princip, bära kostnaderna för föroreningarna (Polluter Pays Principle). En annan viktig princip som på detta sätt skall tillämpas på alla åtgärder som rekommenderas i Agenda 21 är att brist på vetenskapligt säkerställda bevis inte skall utgöra skäl för att skjuta upp kostnadseffektiva åtgärder för att hindra miljöförstöring (försiktighetsprincipen). I Agendan finns också kapitel som behandlar frågor i anslutning till Skogsprinciperna och konventionerna.

Enligt den svenska regeringens mening får Riokonferensen betecknas som en framgång. Den innebär ett viktigt steg för att nationellt och internationellt lägga ökad vikt vid och ge ökade resurser för att lösa världens miljö- och utvecklingsproblem. Vikten av de frågor som behandlades och de beslut som togs underströks av det stora antal stats och regeringschefer som deltog. Konferensens beslut skall ses som början på en långsiktig process mot en miljömässigt hållbar utveckling.

FN:s generalförsamling har i december 1992 godkänt Rio-konferensens beslut i dess helhet utan några reservationer.

Ytterligare information om UNGED finns i regeringens skrivelse till riksdagen 1992/93:13 FN:s konferens om miljö och utveckling år 1992 -UNCED. I skrivelsen redovisas det hittillsvarande arbetet med att förverkliga UNGED-besluten i Sverige och planer för det fortsatta arbetet. Till skrivelsen finns fogade som bilagor översättningar till svenska av Riodeklarationen och Skogsprinciperna samt Agenda 21. En rapport från konferensen har publicerats av Utrikesdepartementet i serien Aktstycken utgivna av Utrikesdepartementet, Ny serie II:47.

Agenda 21 är ett internationellt, globalt dokument. För dem som skall arbeta vidare med uppföljningen av Rio-besluten gäller det att utifrån förhållandena i vår egen omvärld besvara frågor av typen vad skall göras, hur skall det göras, vem skall ha ansvaret och vilka medel skall användas för att få till stånd en hållbar utveckling nationellt och internationellt.

Ett första utkast till ett svenskt handlingsprogram för olika ämnesområden utarbetades vid konferensen "Vår uppgift efter Rio" som Miljöårsberedningen ordnade tillsammans med Göteborgs universitet och Chalmers Tekniska Högskola i Göteborg den 31 augusti och 1 september 1992. Konferensens resulterade i en idékatalog som ger inspiration för att förverkliga åtagandena vid UNGED (SOU 1992:104).

I det följande ges en översiktlig redogörelse för innehållet i Agenda 21:s olika kapitel. Syftet är främst att ge en överblick av innehållet i Agendan. Originaldokumentet omfattar i svensk översättning drygt 400 sidor. Översikten är utformad med hänsyn till att vissa delar får antas vara mer intressanta för en svensk läsare än andra.

I SOCIALA OCH EKONOMISKA DIMENSIONER

I kapitel 1 ges en lägesbeskrivning och en karakteristik av Agenda 21. I kapitlen 2-8 tas främst upp sociala och ekonomiska dimensioner på miljö-och utvecklingsfrågorna.

Ett vägskäl i historien

I kapitel 1 konstateras att mänskligheten nu står vid en avgörande punkt i sin historia. Problem som ökad fattigdom, ohälsa och fortsatt förstöring av ekosystemen på jorden kan inte lösas enbart genom nationella insatser. En global uppslutning kring åtgärder som leder till en hållbar utveckling måste till. Agenda 21 innehåller mål och åtgärder för att lösa dessa allvarliga problem. Det slås fast att regeringarna bär huvudansvaret för att rekommendationerna i Agenda 21 genomförs, med stöd av internationellt samarbete, men att berörda individer, grupper och organisationer på alla nivåer också måste delta. För att uppnå målen behövs även ökade resursöverföringar till u-länderna. Speciell uppmärksamhet bör också ägnas ekonomierna i omvandling i Öst- och Centraleuropa.

Internationellt samarbete för en hållbar utveckling

Kapitel 2 handlar om internationellt samarbete som medel för att snabbt nå en hållbar utveckling i u-länderna och därmed förenade ändringar i nationell politik. Friare handel, bättre marknadstillträde för ulandsprodukter samt resursöverföringar till och skuldlettningar för uländer framhålls som önskvärda förändringar. Staterna bör inom ramen för samarbetet i GATT, UNCTAD och andra internationella fora arbeta i en sådan riktning. Vidare lämnas rekommendationer om olika nationella åtgärder, inte minst i u-länderna för att få bort hinder för tillväxt och utveckling. Väl fungerande marknadsekonomier bör eftersträvas.

Fattigdomsbekämpning

Sambandet mellan fattigdom och miljöförstöring behandlas i kapitel 3. Syftet är att försöka anvisa vägar att åstadkomma en hållbar utveckling samtidigt som fattigdomen avskaffas. Det konstateras att någon enkel och enhetlig lösning inte finns. Viktiga strategier för regeringarna är att ge ökad makt till den lokala beslutsnivån, särskilt kvinnorna, och att satsa på basutbildning och hälsovård.

Målen för avskaffande av fattigdomen i världen bör enligt agendan vara

- a) att skyndsamt ge alla människor möjlighet till en hållbar försörjning,
- b) att främja adekvata finansieringsnivåer samt strategier som integrerar mänsklig utveckling, ökad lokal resurskontroll, lokal förstärkning av institutioner och kapacitetsuppbyggnad samt ökat deltagande av icke-statliga organisationer och lokala företrädare i fördelningsfrågor,
- c) att utveckla integrerade strategier och program för en sund och hållbar förvaltning av miljön samtidigt med skapande av sysselsättning och inkomster i områden som är drabbade av fattigdom, och
- d) att se till att nationella utvecklingsbudgetar inriktas så att tillgången på mänskliga resurser tas till vara.

Förändring av konsumtionsmönstren

Kapitel 4 behandlar frågor som gäller konsumtionsnivåer och resursförbrukning och hur dessa mönster bör och kan förändras för att på sikt svara mot målet en långsiktigt hållbar utveckling. Ohållbara konsumtions- och produktionsmönster, särskilt i industriländerna, anges som den viktigaste orsaken till den fortsatta förstöringen av den globala miljön. Förbrukning av naturresurser som orsakas av en ohållbar konsumtion bör särskilt uppmärksammas. Användningen av naturresurser måste stå i överensstämmelse med målsättningen att minimera förbrukning och minska föroreningar. Även om konsumtionen i vissa delar av världen är mycket hög är grundläggande behov hos en stor del av mänskligheten ännu inte tillfredsställda. En förändring av konsumtionsmönstren bör ge utrymme för en ny mångsidig strategi som inriktas på att tillfredsställa de fattigas grundläggande behov av livsmedel, hälsovård, bostäder och utbildning och samtidigt reducera, avfallet och användningen av ändliga resurser i produktionen.

Vid produktion av varor och tjänster kan en minskning av den mängd energi och material som används per enhet bidra både till att minska miljömässiga påfrestningar och till högre ekonomisk och industriell produktivitet och konkurrenskraft. Regeringarna uppmanas till ökade ansträngningar för att se till att energi och resurser används på ett ekonomiskt och miljömässigt effektivt och sunt sätt. Detta kan ske genom att

- a) underlätta spridning av befintliga miljömässigt sunda teknologier,
- b) främja forskning och utveckling (FoU) om sådana teknologier,
- c) hjälpa u-länderna att använda dessa teknologier effektivt och att utveckla teknologier som är anpassade till dessa länders särskilda förutsättningar,
- d) främja en miljömässigt sund användning av nya och förnybara energikällor och
- e) främja miljömässigt sund och hållbar användning av förnybara naturresurser.

Kretsloppssamhällets betydelse understryks. Mängden avfall förutsätts kunna minskas genom ökad återanvändning både i industrin och bland konsumenterna. Resursslöseriet vid förpackning av produkter bör minskas. Individer och hushåll bör få stöd och information för att kunna fatta miljömässigt sunda inköpsbeslut. Statlig upphandling bör ske med beaktande av miljöaspekter.

En miljömässigt sund prissättning är viktig. Priser och andra marknadssignaler måste spegla de miljökostnader som energiförbrukning och förbrukning av naturresurser inklusive omhändertagande av avfall från produktionen medför. Annars är det tveksamt om några större förändringar av konsumtionsmönstren kommer till stånd. Användning av lämpliga ekonomiska styrinstrument för att påverka konsumentbeteendet såsom avgifter och skatter samt pant- och retursystem rekommenderas. Gemensamma ansträngningar från regeringar, konsumenter och producenter är nödvändiga för att förändra ohållbara konsumtions- och produktionsmönster. Särskilt kvinnornas och hushållens viktiga roll bör uppmärksammas, liksom den påverkan deras köpkraft har på ekonomiernas inriktning.

Befolkningstillväxt och hållbar utveckling

Kapitel 5 behandlar först allmänt sambandet mellan befolkningstillväxt och möjligheten att nå en hållbar utveckling. Därefter diskuteras hur befolkningsfaktorer kan beaktas vid utformning och genomförande av integrerade miljö- och utvecklingsprogram. Ökat inflytande och ansvar för kvinnorna utgör en viktig del i förändringsarbetet liksom rätten till familjeplanering. Hänvisning görs till FN:s kommande befolkningskonferens år 1994 där dessa frågor kommer att behandlas vidare. Jordens befolkning uppgick år 1992 till 5.4 miljarder och väntas överstiga 8 miljarder år 2020.

Människors hälsa skyddas och främjas

Det råder ett nära samband mellan hälsa och utveckling. I kapitel 6 betonas att fattigdom tillsammans med en ökande befolkning kan resultera i svåra hälsoproblem som också kan vara orsakade av en bristfällig miljö. Beslut om åtgärder i fråga om hälsovård, miljövärd och samhällsekonomiska förhållanden måste samordnas. Åtgärder som innefattar utbildning, bostadspolitik och infrastrukturarbeten bör inriktas på att göra det möjligt för människor att på lokal nivå säkerställa en hållbar utveckling. När det gäller hälsovården är det viktigt att inte enbart förlita sig på rehabilitering och behandling utan även att få till stånd förebyggande program. Vidare understryks vikten av lokala hälso- och sjukvårdsinitiativ. Åtgärdsprogram för följande områden behandlas i kapitlet.

- A. Tillgodoseende av primära hälso- och sjukvårdsbehov, särskilt på landsbygden
- B. Bekämpning av smittsamma sjukdomar
- C. Skydd för utsatta grupper
- D. Åtgärder för hälsosituationen i städer
- E. Minskning av hälsorisker från föroreningar

För de olika områdena anges mål som bör uppnås till år 2000. Även hälsomål som har fastställts tidigare i andra internationella sammanhang är inkluderade (t.ex. en handlingsplan för genomförande av världsdeklarationen om barnens överlevnad, skydd och utveckling under 1990-talet samt Världshälsoorganisationens - WHO:s strategier sammanfattade i "Hälsa för alla"-programmet).

Ett säkert och hälsosamt boende

Nära kopplat till hälsofrågorna är utvecklingen av boende och bebyggelse som behandlas i kapitel 7. Ett säkert och hälsosamt boende är av avgörande betydelse för människors fysiska, psykiska, sociala och ekonomiska välbefinnande. F.n. beräknas minst 1 miljard människor sakna en säker och hälsosam bostad och om inga verksamma åtgärder vidtas kommer antalet att öka dramatiskt under slutet av detta århundrade och därefter. De områden för utveckling av boende och bebyggelse som behandlas i kapitlet rör - förutom att åstadkomma ett tillfredsställande boende för alla - bl.a. förbättrad förvaltning och skötsel av bostäder, markplanering för bostäder, infrastruktur i form av vatten och sanitet, energi- och transportsystem i tätorter samt främjande av kunskapsutveckling inom bostadsområdet. Programmen är i första hand

inriktade på att regeringarna bör förbättra förhållandena för de fattigaste delarna av befolkningen i städer och på landsbygden.

I kapitlet pekas vidare på betydelsen av rätten till mark som bas för förbättrade boendeförhållanden i u-länder. En målsättning är att ge alla hushåll sådana rättigheter, eventuellt som gemensamt ägande när det gäller vissa urbefolkningsgrupper.

Bland åtgärder i i-länderna nämns speciellt energihushållning och utvecklandet av alternativa energikällor. Sådant utvecklingsarbete kan i nästa omgång komma uländerna till godo. För att främja en positiv industriutveckling och motverka skadliga bieffekter bör man stärka sådan byggmaterialindustri som utnyttjar lokala naturresurser.

Miljö och utveckling integreras i beslutsfattandet

Kapitel 8 behandlar miljö och utveckling i förhållande till beslutsfattandet. Det understryker naturligtvis behovet av lagar och regler men tyngdpunkten i rekommendationerna ligger på användning av ekonomiska styrmedel och marknadsincitament. I övrigt framhålls angelägenheten av att regeringar och andra beslutsfattare integrerar miljö och utvecklingshänsyn på program-, planerings- och ledningsnivå och att man därvid även söker garantera en bredare delaktighet från allmänhetens sida. Vidare rekommenderas att system upprättas som integrerar miljö och ekonomi genom att inkludera miljöaspekter i nationalräkenskaperna.

II ATT BEVARA OCH FÖRVALTA RESURSER FÖR UTVECKLING

Avsnittet behandlar skydd, av olika naturresurser, hantering av känsliga ekosystem, jordbruk och skogsbruk, biologisk mångfald och bioteknik samt hantering av giftiga kemikalier och olika slag av avfall.

Atmosfären skyddas

Kapitel 9 handlar om skydd av atmosfären och anger åtgärder som behöver genomföras av regeringar och andra organ. I kapitlets inledning framhålls att åtgärder för att nå miljömålen bör samordnas med insatser för social och ekonomisk utveckling. Full hänsyn bör tas i det internationella samarbetet till u-ländernas legitima prioritering av att uppnå en varaktig ekonomisk tillväxt och att avskaffa fattigdomen. Hänvisning görs särskilt till programområde A "Hållbar utveckling genom handel" i kapitel 2.

I kapitlet behandlas fyra programområden:

- A. Att angripa osäkerheten: en bättre vetenskaplig grund för beslut.
- B. Att främja en hållbar utveckling: skydd av atmosfären i relation till utvecklingen i
- C. Att förhindra uttunning av ozonskiktet i stratosfären.
- D. Gränsöverskridande föroreningar av atmosfären.

Osäkerheter i fråga om tolkningen av data om klimatvariationer, luftföroreningar och uttunning av ozonskiktet har skapat nya behov av vetenskaplig, ekonomisk och social information. Det grundläggande målet inom det första programområdet är att förbättra förståelsen av de processer som påverkar resp. påverkas av atmosfären - globalt, regionalt och lokalt.

Regeringar och andra beslutande instanser, i samarbete med FN-organ, mellanstatliga organisationer, icke statliga organisationer och den privata sektorn uppmanas att satsa på forskning inom området, säkra mera täckande klimatobservationer samt samarbeta om utveckling av system för tidig upptäckt av förändringar i atmosfären.

Under programområde B behandlas först energiaspekter. En stor del av energin i världen produceras och förbrukas på ett sätt som med nuvarande teknologi inte är hållbart.

Målet inom energiavsnittet är att öka andelen miljömässigt säkra, sunda och kostnadseffektiva energisystem. Andelen skall ökas med beaktande av behovet av rättvisa, tillräcklig tillgång på energi och den ökande energiförbrukningen i u-länderna. Hänsyn skall också tas till förhållandena i länder som i hög grad är beroende av inkomster från fossila bränslen och/eller har allvarliga svårigheter med att övergå till andra energialternativ.

Bland åtgärder som rekommenderas märks följande. Regeringar och andra berörda bör i samarbete söka finna och utveckla sunda energikällor, främja FoU om förbättrade energieffektiva och miljömässiga tekniker och metoder samt främja uppbyggnad av kapacitet - särskilt i u-länderna - för allt mer effektiva och mindre förorenande energiformer. Att undersöka hur andelen nya och förnybara energisystem kan ökas och hur en effektiv distribution av sådan energi kan genomföras rekommenderas också.

Under programområdet B finns också ett avsnitt om transporter. Målet är här att utveckla kostnadseffektiva program för att begränsa utsläpp i atmosfären och andra ogynnsamma miljöeffekter från transportsektorn. Bland åtgärder som rekommenderas till regeringarna och andra aktörer märks att

- utveckla kostnadseffektiva, mindre förorenande transportsystem, särskilt kollektivtrafik i stad och på landsbygd samt
- utveckla mekanismer för att integrera transportplaneringen i bostads- och bebyggelseplaneringen.

Vidare förordas att regionala konferenser om transport och miljö sammankallas inom ramen för FN:s verksamhet.

Bland programområdena finns vidare ett om industriell utveckling. Målet är här att främja en sådan utveckling som minimerar de skadliga effekterna på atmosfären. Detta kan ske bl.a. genom att industrin förbättrar resurshushållningen, reningsteknikerna och utvecklar ny miljömässigt, sund teknik.

Vidare förordas samarbete mellan länderna för att utveckla och överföra god industriell teknologi och att utveckla kapacitet att utnyttja den, särskilt i u-länderna.

Utveckling av mark- och havsresurser samt markanvändning är ett eget programområde i atmosfärkapitlet. Visst bruk av mark- och havsresurser kan minska upptaget av växthusgaser och därmed öka utsläppen i atmosfären. Förändringar i atmosfären kan ha betydande verkningar på

skogarna, den biologiska mångfalden samt på ekosystemen i söt- och saltvatten och även på jordbruket.

Målet när det gäller mark- och havsresurserna är att främja en användning som bidrar till att minska utsläppen i atmosfären och att bevara och förbättra recipienter för växthusgaser. Eventuell påverkan av atmosfären måste beaktas fullt ut vid samhällsbeslut som rör mark och hav.

Trots framsteg i de internationella förhandlingarna inom ramen för Wienkonventionen (1985) och Montrealprotokollet (1990) fortsätter den totala mängden klorhaltiga ozonuttunnande ämnen i atmosfären att öka. Detta kan ändras om åtgärderna för begränsning enligt Montrealprotokollet fullföljs, inklusive de avsnitt som behandlar aländernas möjligheter att få tillgång till alternativ till de ämnen som uttunnar ozonskiktet.

I atmosfärkapitlet behandlas slutligen frågor om gränsöverskridande luftföroreningar. Bl.a. påpekas att övervakningsprogrammen är geografiskt ojämnt fördelade med en kraftig underrepresentation för aländerna. Regeringar och andra beslutande instanser bör upprätta och/eller förstärka regionala avtal om begränsning av gränsöverskridande luftföroreningar samt samarbeta, särskilt med aländerna, om systematiska observationer.

Integrerad syn på planering och hushållning med naturresurser

Kapitel 10 behandlar införande av en integrerad fysisk planering och markhushållning. Kapitlet tar upp policy- utformning, planeringssystem, styrmedel och stärkande av allmänhetens medverkan. Som de konkreta mål som regeringarna bör sträva att uppnå anges

- att upprätta program för bästa möjliga markanvändning och en hållbar hushållning med markresurser senast till år 1996,
- att förbättra system för planering, hushållning och utvärdering i fråga om mark och markresurser senast till år 2000,
- att förstärka institutioner och samordningsmekanismer senast till år 1998 och
- att införa mekanismer för att ge befolkningen möjlighet till delaktighet i beslut om markanvändning och hushållning med mark senast till år 1996.

Nationella och internationella åtgärder för hållbart skogsbruk

Kapitel 11 tar upp frågan om åtgärder mot avskogning. Det behandlar skogsfrågorna i linje med Skogsprinciperna men innehåller därutöver rekommendationer om nationella och internationella åtgärder. Kapitlet är indelat i fyra programområden. Det första området handlar om att upprätthålla skogens många roller och funktioner och har som mål att stärka nationella skogliga institutioner samt att öka räckvidden och effektiviteten i verksamhet som är inriktad på skötsel, bevarande och hållbar utveckling av skogarna. Syftet är att säkerställa att skogsprodukter och tjänster utnyttjas och produceras på ett långsiktigt hållbart sätt i både i-länder och u-länder. Kunskapen om hur skogens funktioner bäst kan tas till vara och förvaltas behöver förbättras.

Det andra programområdet behandlar bevarande och skötsel av befintlig skog samt återplantering och nyplantering av skog. Det tredje området är inriktat på effektivt nyttjande och utvärdering av produkter och tjänster från skog och skogsmark. Det sista programområdet tar upp behovet av förstärkt kapacitet för planering, utvärdering och systematisk observation av skog. Landsbygdsbefolkningen bör få delta i utformning och genomförande av skogliga program för ett uthålligt skogsbruk.

En effektiv tillämpning av Skogsprinciperna bör underlättas och stödjas av länderna. Vidare skall behovet och möjligheten att genomföra en bindande konvention grundad på Skogsprinciperna övervägas.

Kamp mot ökenspridning och torka

Kapitel 12 behandlar ökenspridning, torka och hur skadeverkningar kan förebyggas och motverkas genom markvårdsinsatser och bekämpning av fattigdom. Ökenspridningen drabbar ungefär en sjättedel av världens befolkning och markområden som motsvarar en fjärdedel av jordens totala landyta. Den mest påtagliga effekten av ökenspridningen är, vid sidan av befolkningens fattigdom, förstörelse av betesmark samt försämrad markproduktivitet och markstruktur. Bland motåtgärderna märks bättre kunskap, trädplantering och vegetationsutveckling, alternativa försörjningssystem för befolkningen i områden som hotas av ökenspridning samt integrering av program mot ökenspridning i nationell utvecklings- och miljöplanering. Befolkningens, och inte minst kvinnornas, aktiva deltagande samt miljöutbildning med inriktning på motåtgärder mot ökenspridning och torka är också viktiga.

I kapitlet riktas en begäran till FN:s general-församling att tillsätta en förhandlingskommitté för att utarbeta en internationell konvention om motverkande av ökenspridning. Beslut om en sådan kommitté - med svensk ordförande - har under december 1992 tagits av generalförsamlingen.

Hållbar utveckling av bergsområden

Bergsområdets känslighet för påverkan från människor eller klimatförändringar behandlas i kapitel 13. I bergsområdena finns viktiga resurser såsom vatten, energi och biologisk mångfald. De utgör viktiga ekosystem i jordens komplicerade och sammanhängande ekologi. Där finns även mineraler, skogsprodukter och områden för rekreation. Skyddet av bergsmiljöerna är avgörande för det globala ekosystemets överlevnad.

Bergsområdenas ekosystem förändras emellertid snabbt. De är känsliga för en ökande jorderosion och jordskred. Mångfalden vad gäller livsmiljöer för växter, djur och genetiska resurser minskar snabbt.

I en del bergsområden är befolkningen mycket fattig. Åtgärder måste därför vidtas omedelbart i syfte att nå ett riktigt utnyttjande av resurserna och en bättre social och ekonomisk utveckling för sådana befolkningsgrupper. Ökad kunskap behövs om ekosystemen i bergsområdena. Före år 2000 bör markanvändningen bygga på en ändamålsenlig planering inom avrinningsområdena så att jorderosion förhindras, produktionen av biomassa ökar och den ekologiska balansen upprätthålls. Regeringar och andra beslutande instanser bör med internationellt stöd vidta åtgärder mot jorderosion samt gynna sådan turism, fiske och gruvsdrift som inte är skadlig för miljön.

Hållbart jordbruk och landsbygdsutveckling

Kapitel 14 tar upp frågor som rör ett hållbart jordbruk samt en hållbar landsbygdsutveckling. Bland områden som behandlas märks översyn av jordbrukspolitik, betydelsen av kunskapen om ett hållbart jordbruk, kombinationen av jordbruk och annan verksamhet, växt- och djurgenetiska resurser, integrerad skadedjursbekämpning, energiförsörjning samt den ultraviolettera strålningens inverkan på växter och djur i jordbruket.

En generell utgångspunkt för rekommendationerna i kapitlet är behovet av att integrera miljöhänsyn i alla ekonomiska beslut. En friare handel

och minskade handelshinder för jordbruksprodukter och livsmedel är viktiga för att nå en hållbar utveckling. Satsningar på lokala naturtillgångar, växelbruk, övergång till förnybar energi, småskalighet och minskad användning av externa produktionsmedel nämns också som betydelsefulla för utvecklingen av ett hållbart jordbruk. Insatser behövs vidare för att trygga den genetiska mångfalden i fråga om jordbrukets växter och djur.

Den biologiska mångfalden bevaras

Bevarandet av den biologiska mångfalden är ämnet för kapitel 15. Mål och åtgärder som redovisas i kapitlet har till syfte att förbättra bevarandet av den biologiska mångfalden, åstadkomma ett hållbart nyttjande av biologiska resurser samt att stödja förverkligandet av åtaganden enligt konventionen om biologisk mångfald. Kapitlet intar en särställning då området också täcks av en konvention. Kapitlet är därför mycket kortfattat och speglar åtagandena i konventionen. Det går endast utöver konventionen vad gäller åtgärder som kan påbörjas innan konventionen trätt i kraft. Sådana åtgärder som rekommenderas är utarbetande av landstudier och nationella handlingsplaner. Vidare framhålls betydelsen av kunskapsutveckling och uppbyggnad av en nationell kapacitet och de institutioner som behövs för att snabbt genomföra konventionen om biologisk mångfald efter det att den har trätt i kraft.

Miljöanpassad hantering av biotekniken

Kapitel 16 behandlar frågan om en miljöanpassad hantering av bioteknikens möjligheter. Biotekniken och internationellt samarbete öppnar nya möjligheter för länder som har stora biologiska resurser (inklusive genetiska resurser) men som saknar den expertis och de ekonomiska tillgångar som krävs för att utnyttja dessa. I kapitlet ges rekommendationer som syftar till att säkra en miljöanpassad hantering av biotekniken i enlighet med internationellt överenskomna principer. Mål och åtgärder vid tillämpning av bioteknik behandlas för följande områden.

- A. Öka tillgången på livsmedel, foder och förnybara råvaror
- B. Förbättra människans hälsa
- C. Förstärka miljöskyddet
- D. Öka säkerheten och utveckla internationella samarbetsmekanismer
- E. Upprätta kompetenshöjande mekanismer för utveckling av biotekniken och en miljöanpassad tillämpning av denna.

Skydd för oceaner och andra hav

Kapitel 17 behandlar rekommendationer till skydd för oceaner och alla slags hav, inklusive innanhav och kustområden samt skydd, användning och utveckling av havens levande tillgångar. I ett första avsnitt understryks att oceaner, olika slag av hav samt kustområden utgör en integrerad helhet. Detta förhållande måste utgöra grunden för det internationella arbetet med att skydda och säkra en hållbar utveckling av miljön och tillgångarna i haven och längs kusterna.

Kuststaterna bör verka för en integrerad förvaltning och hållbar utveckling av kustnära områden och marin miljö under deras nationella jurisdiktion. De måste därför bl.a. integrera politik och beslutsprocesser inom berörda sektorer i syfte att främja en balanserad användning av havens resurser. Staterna bör vidare kartlägga pågående och projekterad användning av kustområdena och hur denna användning påverkar annan marin verksamhet samt tillämpa ett förebyggande och försiktighetsgrundat synsätt vid planering och genomförande av olika projekt.

I övrigt behandlas skyddet av den marina miljön mot miljöstörande utsläpp från land och från sjöfart och annan havsbaserad verksamhet. För att förhindra att den marina miljön förstörs krävs även i detta fall ett synsätt baserat på försiktighetsprincipen och på förebyggande åtgärder. Miljökonsekvensbeskrivningar, rena produktionsmetoder, och återvinning rekommenderas som skyddsåtgärder. Avfallsmängderna bör minimeras och reningsverk uppföras eller effektiviseras. Dessutom förordas en samlad strategi för hantering av skadliga effekter på haven från luft, land och vatten.

Fisket utgör en viktig del av de marina tillgångarna i det fria havet. På många håll är fisket på internationellt vatten överutnyttjat. Stater vars medborgare och fartyg fiskar på det fria havet måste vidta åtgärder för att bibehålla och återställa bestånden av marina arter. Samarbete krävs mellan länderna, särskilt med avseende på migrerande arter och gränsoverskridande bestånd. Det rekommenderas att en särskild FN--konferens inkallas år 1993 för att behandla skyddet av de fiskbestånd som rör sig över gränserna mellan de nationella ekonomiska zonerna och det öppna havet. Beslut om att sammankalla en sådan konferens fattades av FN:s generalförsamling i december 1992.

Havs fisket ger mellan 80 och 90 miljoner ton fisk och skaldjur per år. 95 % av fångsten tas i vatten som står under enskilda staters jurisdiktion. De marina tillgångarna utgör en viktig proteinkälla i många länder. För

att utnyttja denna potential bättre krävs kunskap om bestånden, ny teknik och utveckling av process- och hanteringsmetoder för att undvika svinn. Samtidigt gäller det att förhindra lokalt överfiske och ödeläggelse av ekosystem. Mål och åtgärder när det gäller användning och bevarande av det nationella fisket behandlas men också miljöpåverkan och hot mot korallrev, mangroveområden och flodmynningsområden.

Vidare behandlas osäkerhetsfaktorer av betydelse för den marina miljön, t.ex. klimatförändringar, höjning av havsytan och ökad ultraviolett strålning. Samarbetet och samordningen på internationell och regional nivå i frågor om skyddet av den marina miljön bör stärkas både inom och utom FN-systemet. Små ö-nationer och öar under utveckling, som är ekologiskt bräckliga och sårbara, behöver särskild uppmärksamhet och bistånd från det internationella samfundets sida för att kunna planera inför och möta förändringar av miljön.

FN:s generalförsamling har i december 1992 beslutat att en världskonferens om hållbar utveckling i små ö-länder som är u-länder skall hållas år 1994.

Skydd av färskvattenresurser

Kapitel 18 ägnas skyddet av kvalitet och tillgång på färskvattenresurser. Den stora knappheten på färskvatten, den gradvisa förstörelsen, det stora uttaget samt föroreningen av vattenresurserna i många av världens regioner kräver en integrerad planering och förvaltning av vattentillgångarna. En sådan integrering måste täcka alla typer av förekomster av färskvatten som har förbindelse med varandra, inklusive både ytvatten och grundvatten. I kapitlets olika programområden behandlas -förutom integrerad utveckling och förvaltning - kartläggning och uppskattning av tillgängliga vattenresurser, skydd av vattentillgångar, dricksvattenförsörjning och tillgång till avloppsrening, vatten för hållbar utveckling av städer, landsbygd och livsmedelsproduktion samt klimatförändringars inverkan på vattentillgångarna. De olika målen som anges i programområdena är kombinerade med rekommendationen att de senast år 2000 bör ha omsatts i handlingsprogram och senast år 2025 bör ha uppfyllts beträffande färskvatten. Underförstått är att nya och additionella ekonomiska resurser skall bli tillgängliga för u-länderna för att de skall kunna uppfylla den första målsättningen till år 2000.

Miljöanpassad hantering av giftiga kemikalier

Kapitel 19 tar upp vad som bör göras för att säkerställa en miljöanpassad hantering av giftiga kemikalier i enlighet med principerna om hållbar utveckling och förbättrad livskvalitet för mänskligheten. De största problemen är bristen på tillräckligt vetenskapligt underlag för riskbedömning av ett stort antal kemikalier samt att resurser saknas för att utvärdera miljöeffekterna av de kemikalier för vilka underlag finns. Detta gäller särskilt i u-länderna.

Arbetet med kemikaliesäkerhet har en internationell dimension eftersom riskerna med kemikaliehantering i regel inte endast rör enskilda länder. En betydande förstärkning av såväl nationella som internationella insatser behövs för att åstadkomma en miljö och utvecklingsanpassad hantering av kemikalier. Bland programområden som behandlas i kapitlet märks en snabbare och utökad internationell riskbedömning, harmonisering av klassificering och märkning av kemikalier, utbyte av information, riskbegränsningsprogram, förstärkning av nationell kompetens samt åtgärder mot olaglig handel med giftiga och farliga produkter.

Miljöanpassad hantering av miljöfarligt avfall

Kapitel 20-22 behandlar miljöfarligt avfall, fast avfall, avloppsvatten samt radioaktivt avfall. Gemensamt tema i kapitlen är strävan att minimera avfallet. Återvinning utgör ett centralt begrepp. Det avfall som uppstår måste hanteras på ett säkert sätt och rekommendationer lämnas för hur detta skall ske när det gäller olika kategorier av avfall. Regeringarna bör försäkra sig om att även militära anläggningar följer miljökrav för hanteringen. I fråga om hanteringen av fast avfall och avloppsvatten (kap. 21) anges ett nära samband med skyddet av kvalitet och tillgång på färskvattenresurser (kap. 18), främjandet av en hållbar utveckling av boende och bebyggelse (kap. 7) skyddet av människors hälsa (kap. 6) samt förändring av konsumtionsmönstren (kap. 4).

III ATT STÄRKA VUMGÅSMFFIÅLLSGRUPPM8 ROLL

Alla samhällsgrupper engageras

Det tredje huvudavsnittet i Agenda 21 omfattar kapitel 23 - 32. Kapitel 23 är en inledning till avsnittet. Där behandlas översiktligt hur viktiga samhällsgruppers roll skall stärkas. Det behövs för att realisera de mål, den politik och de mekanismer som regeringarna enats om i Agenda 21. Med viktiga samhällsgrupper menas i detta sammanhang grupperingar utanför den offentliga sektorn. Enskilda individer, grupper och organisationer bör få delta i utarbetandet av miljökonsekvensbedömningar, få information och bli delaktiga i besluten, särskilt när det gäller beslut som kan påverka de samhällen där de lever och arbetar.

En rättvis utveckling för kvinnorna

Kapitel 24 behandlar globala åtgärder för att stärka kvinnornas inflytande i arbetet på en hållbar och rättvis utveckling. Det internationella samfundet har tidigare godkänt flera handlingsplaner och konventioner som handlar om en fullständig, likaberättigad och positiv integrering av kvinnomedverkan i arbetet med utvecklingsfrågor. Ett exempel är de långsiktiga strategierna för förbättring av kvinnors ställning som antogs vid en FN-konferens i Nairobi i juli 1985 och som betonar kvinnors deltagande i nationellt och internationellt arbete för att bevara ekosystem och hindra miljöförstöring.

Det är angeläget att Nairobibesluten realiseras. Andelen kvinnor bör öka bland beslutsfattare, planerare, tekniska rådgivare, företagsledare och rådgivningspersonal på miljö- och utvecklingsområdet. Regeringarna bör överväga att före år 2000 utarbeta en strategi för att avskaffa olika hinder för kvinnors fulla deltagande i arbetet på att förverkliga en hållbar utveckling. Bland åtgärder för att stärka kvinnors ställning nämns vidare jämställdhet när det gäller utbildning, rätt att äga jord, avskaffande av våld mot kvinnor i alla dess former samt hälsovård i samband med barnafödande och familjeplanering.

Barns och ungdomars roll

Kapitel 25 tar upp barn och ungdomars roll i arbetet för en hållbar utveckling. Ungdomar utgör nästan 30% av världens befolkning. Det är av vikt att de aktivt deltar i beslutsprocessen eftersom den påverkar deras liv i dag och innebär konsekvenser för deras framtid.

Regeringarna rekommenderas att söka få till stånd en dialog mellan ungdomsgrupper och olika beslutande instanser. De bör vidare skapa mekanismer som ger ungdomar tillgång till information och tillfälle att ge synpunkter bl.a. på genomförandet av Agenda 21. Länderna uppmanas att se till att senast år 2000 mer än 50% av dess ungdom har tillgång till lämplig utbildning och att initiativ tas i syfte att minska ungdomsarbetslöshet.

Barn är särskild utsatta för verkningar av miljöförstöring. Regeringar uppmanas att säkerställa barns överlevnad, skydd och utveckling och en förbättring av miljön. Regeringar bör vidta aktiva åtgärder för att genomföra internationellt antagna mål för 90-talet när det gäller barns hälsa, näring, utbildning samt läs- och skrivkunnighet.

Ursprungsbefolkningars inflytande stärks

Kapitel 26 handlar om att stärka ursprungsbefolkningarnas inflytande. Regeringar rekommenderas att erkänna att ursprungsbefolkningars områden bör skyddas från verksamhet som inte är miljöanpassad eller som dessa befolkningar betraktar som socialt eller kulturellt olämplig. Betydelsen av ursprungsbefolkningarnas värderingar, traditionella kunskaper och metoder för resurshantering bör erkännas när det gäller att främja en miljöanpassad och hållbar utveckling.

Icke-statliga organisationers inflytande utvecklas

Kapitel 27 handlar om att stärka de icke statliga organisationernas (Non Governmental Organisations - NGO: s) roll och att få med dem som samarbetspartners i arbetet med Agenda 21. När ohållbara konsumtionsmönster skall ersättas av en miljöanpassad och hållbar utveckling är det viktigt att skapa en motivation till förändring inom alla sektorer i samhället. NGO:s har ofta en mångårig erfarenhet samt kompetens och kapacitet inom områden som är av särskild betydelse för genomförandet av en miljöanpassad, socialt ansvarsfull samt hållbar utveckling. Regeringarna, FN och andra internationella organ bör utveckla mekanismer som gör det möjligt för NGO:s att medverka i en sådan process.

Lokala myndigheter i central roll

Kapitel 28 framhåller att de lokala myndigheternas deltagande och samarbete är avgörande för att förverkliga miljömålen i Agenda 21. De lokala myndigheterna bygger upp infrastrukturer, övervakar och genomför planeringsprocesser, fastställer miljöpolitik och regler på lokal

nivå samt medverkar vid genomförande av den nationella miljöpolitiken. Kommunerna har alltså en central roll när det gäller att upplysa och aktivera allmänheten i fråga om arbetet med en miljövänlig och hållbar utveckling.

I kapitlet behandlas närmare olika initiativ från de lokala myndigheternas sida till stöd för att realisera Agenda 21. Som mål för verksamheten föreslås gälla att de lokala myndigheterna senast år 1996 bör ha inlett ett samrådsförfarande med lokalbefolkningen och ha uppnått samförstånd om en "lokal Agenda 21" för området i fråga. Samrådsprocessen bör höja hushållens medvetande vad gäller frågor som rör hållbar utveckling och ge möjlighet till en anpassning av de lokala myndigheternas planerade åtgärder.

Arbetstagarnas och fackföreningarnas betydelse

Kapitel 29 tar upp frågan om stärkande av arbetstagarnas och fackföreningarnas betydelse när det gäller att underlätta förverkligandet av en hållbar utveckling. Bland mål som föreslås vara uppnådda senast år 2000 märks att främja ratifikation av relevanta ILO-konventioner, att minska antalet arbetsskador och arbetssjukdomar samt att öka utbildning och omskolning för arbetstagare i arbetarskydds- och arbetsmiljöfrågor. För att nå målen krävs i första hand åtgärder för att främja föreningsfriheten. Regeringar och näringsliv bör främja ett aktivt deltagande från arbetstagares och fackföreningars sida i beslut och program som rör miljö och utveckling, inklusive anställningspolitik, industriell strategi, anpassningsprogram för arbetstagare och tekniköverföring.

Näringslivets roll betonas

Kapitel 30 betonar näringslivets roll i arbetet med en hållbar utveckling. Genom mer effektiva produktions-processer, förebyggande strategier och utnyttjande av renare produktionsteknik samt en produktutformning som tar hänsyn till varornas miljöpåverkan under hela livscykeln kan företagen minska de negativa följderna av resursanvändningen i stort och för miljön. Förbättrade produktionssystem samt teknik som innebär ett mera effektivt resursutnyttjande och mindre avfall är därför viktiga vägar mot uthållighet i näringslivet. I kapitlet behandlas olika åtgärder för att främja en sådan utveckling. UNIDO:s (FN:s organ för industriell utveckling) och UNEP:s (FN:s miljöprogram) arbete med att sprida information om renare produktion nämns. Regeringarna bör vidta åtgärder som främjar sådan produktion och återanvändning som leder till en minskning av avfallsmängden per producerad enhet. Regeringar och

näringslivet bör sträva efter att utveckla metoder för att inkludera miljökostnader vid kostnadsredovisning samt beakta sådana kostnader vid prissättning av produkter.

Betydelsen av vetenskap och teknik

Betydelsen av vetenskap och teknik för en hållbar utveckling behandlas i kapitel 1. Bättre kommunikation och samarbete mellan teknik- och vetenskapssamhället, beslutsfattare och allmänheten är önskvärt. Regeringarna bör vidta åtgärder i detta syfte. Vidare framhålls att det nationella och internationella samarbetet bör stärkas när det gäller att utveckla etiska principer och riktlinjer. Vetenskaplig och teknisk verksamhet bör bygga på principer som i full utsträckning beaktar de livsuppehållande systemens integritet när det gäller att bidra till en miljöanpassad och hållbar utveckling.

Jordbrukarnas roll viktig

Kapitel 32 handlar om att stärka jordbrukarnas roll i arbetet på en miljöanpassad och hållbar utveckling. Nyckeln till ett framgångsrikt genomförande av de olika program i Agenda 21 som rör utveckling av ett miljöanpassat jordbruk ligger i de enskilda brukarnas motivation och en statlig politik som ger dem incitament att förvalta naturresurserna effektivt och på ett hållbart sätt. Bland målen för den nationella politiken bör ingå att skapa organisationer på lokal- och bynivå och att decentralisera makt och ansvar när det gäller den primära resursanvändningen. Kvinnor och svagare grupper bör få stöd och bättre rättslig kapacitet i fråga om tillgång till jord. Hållbara jordbruksmetoder bör främjas liksom en politik som uppmuntrar till självförsörjning och resurssnål teknik. Regeringar bör säkerställa genomförandet av program som ger varaktiga försörjningsmöjligheter, utveckling av jordbruk och landsbygd, riktig hantering av känsliga ekosystem, effektiv vattenanvändning inom jordbruket samt integrerad förvaltning av naturresurser. Regeringar bör främja en sådan prissättning, handelspolitik och skatteutformning som har positiv inverkan på den enskilde jordbrukarens beslut om ett effektivt och hållbart utnyttjande av naturresurserna. Jordbrukarna och deras organisationer bör engageras i utformningen av politiken.

IV Medel för genomförande

Det fjärde och sista avsnittet i. Agenda 21 omfattar kapitlen 33 - 40 och behandlar olika medel för genomförande av de miljö- och utvecklingspolitiska program som ingår i de tidigare kapitlen.

Finansieringen av Agenda 21

I kapitel 33 behandlas finansieringen av Agenda 21. Konferenssekretariatet har i vart och ett av kapitlen i Agendan redovisat överslagsberäkningar av u-ländernas totala kostnader för att genomföra åtgärder inom programområdena och behoven av bistånd eller annan förmånlig finansiering från det internationella samfundet. Av beräkningarna framgår att den årliga kostnaden (1993 - 2000) för att genomföra de i Agenda 21 angivna åtgärderna i utvecklingsländerna uppgår till drygt 600 miljarder dollar, inklusive ca 125 miljarder dollar i bidrag eller förmånliga krediter från det internationella samfundet. Beloppen är ungefärliga uppskattningar och har inte granskats av ländernas regeringar.

I regel skall ett lands egen offentliga och privata sektor svara för finansieringen och genomförandet av Agenda 21. När det gäller uländerna, särskilt de minst utvecklade, är bistånd den viktigaste externa finansieringskällan. Omfattande nya och additionella resurser kommer att krävas för hållbar utveckling och genomförandet av Agenda 21. De utvecklade länderna bekräftar i kapitlet på nytt sitt åtagande att nå upp till det av FN antagna målet på 0,7 % av BNP för sitt bistånd. De länder som inte redan gjort detta förbinder sig att utveckla sina biståndsprogram för att nå målet så snart som möjligt och säkerställa att Agenda 21 genomförs snabbt och effektivt. Kommissionen för hållbar utveckling skall fortlöpande följa upp genomförandet av Agenda 21 och resurstillgången för behövliga åtgärder.

Resurserna för Agenda 21 och andra åtaganden som gjorts inom ramen för UNCED bör tillhandahållas på ett sätt som utnyttjar alla tillgängliga finansieringskällor och mekanismer. I detta sammanhang nämns bl.a. Internationella utvecklingsfonden (IDA), de regionala utvecklingsbankerna och den globala miljöfaciliteten (GEF). FN:s fackorgan, andra FN-organ och organisationer samt internationella multilaterala institutioner för kapacitetsutbyggnad och tekniskt samarbete är också aktörer av intresse i sammanhanget.

Nya finansieringsformer bör vidare undersökas, t.ex. olika former av skuldlättnader, tillämpning av ekonomiska och skattemässiga styrmedel, möjligheter till handel med utsläppstillstånd och dylikt, nya system för frivilliga bidrag samt omfördelningar av resurser som anslås för militära ändamål.

Överföring av miljöanpassad teknologi

Ett viktigt medel för att genomföra målen i Agenda 21 utgör överföring av miljöanpassad teknologi inom och mellan länderna. I kapitel 34 föreslås åtgärder som har till syfte att förbättra förhållandena när det gäller information, tillgång till och överföring av teknologi - särskilt till u-länderna - liksom kapacitetsuppbyggnad och samarbete i olika former inom det tekniska området för att främja en hållbar utveckling. En sådan åtgärd är att utveckla internationella informationsnät för regionala teknikförmedlingar. Dessa skulle sprida information om tillgänglig teknologi, var den finns, eventuella miljörisker och i stora drag vilka villkor som gäller för att anskaffa aktuell teknologi. Vidare föreslås att regeringar och internationella organisationer bör främja effektiva system för överföring - särskilt till u-länderna - av miljöanpassad teknologi.

Nationell kapacitet bör utvecklas för att värdera, utveckla, hantera och tillämpa ny teknologi. Ett samarbetsnät av nationella, subregionala, regionala och internationella forskningscentra för miljöanpassad teknologi bör upprättas i nära samarbete med den privata sektorn. Det bör satsas på samarbets- och biståndsprogram inom områdena utbildning, underhåll, utvärdering av tekniska behov, miljökonsekvensbeskrivningar och planering för hållbar utveckling. Det internationella samfundet, särskilt FN:s fackorgan och internationella organisationer bör medverka vid teknikvärdering för att göra det möjligt - särskilt i u-länder - att träffa teknikval baserade på miljöanpassad teknologi.

Forskning för en hållbar utveckling

I kapitel 35 behandlas frågor om forskning för en hållbar utveckling. En uppgift för vetenskapen bör vara att tillhandahålla information som underlag för en bättre utformning av miljö- och utvecklingspolitik. För att uppfylla detta krav är det nödvändigt att länderna bedömer och vidtar behövliga åtgärder i syfte att öka den vetenskapliga insikten, förbättra den långsiktiga vetenskapliga kapaciteten och säkerställa att vetenskapen svarar mot de nämnda behoven. Länderna bör med hjälp från internationella organisationer bl.a. utveckla, tillämpa och skapa de

nödvändiga verktygen för en hållbar utveckling, inbegripet a/ indikatorer för livskvalitet (t.ex. hälsa, utbildning, social välfärd, miljösituationen och ekonomin) b/ ett ekonomiskt sätt att se på miljöanpassad utveckling och nya styrmedel för en bättre förvaltning av resurserna c/ utformning av en långsiktig miljöpolitik, riskhantering och miljöanpassad teknologivärdering.

Utbildning och det allmänna miljömedvetandet

Utbildning, höjande av det allmänna medvetandet och yrkesutbildning som hjälpmedel för att nå en hållbar utveckling behandlas i kapitel 1 6. Kapitlet har beröringspunkter inom så gott som alla områden som nämns i Agenda 21. I kapitlet läggs fram övergripande förslag, medan särskilda förslag om sektorspecifika frågor behandlas i andra kapitel. De programområden som beskrivs i kapitlet gäller omorientering av utbildning till stöd för en hållbar utveckling, höjning av det allmänna medvetandet om miljö- och utvecklingsproblemet samt stöd för yrkesutbildning som kan bidra till att miljö- och utvecklingsmål uppfylls.

Samarbete för kapacitetsuppbyggnad

Ett lands möjligheter att lyckas i sin strävan mot en hållbar utveckling bestäms i hög grad av dess befolknings och institutioners kapacitet. I kapitel 37 behandlas nationella mekanismer och internationellt samarbete för kapacitetsuppbyggnad med målet att stärka främst u-ländernas kapacitet att åstadkomma en hållbar utveckling.

Ändringar i FN-systemet

I kapitel 38 återfinns konferensens förslag till en internationell institutionell ordning. Kapitlet tar utgångspunkt i målsättningen att föra in miljö- och utvecklingsfrågorna på nationell, regional och internationell nivå. I FN-strukturen ges generalförsamlingen det övergripande ansvaret för uppföljning av UNCED. Det ekonomiska och sociala rådet, ECOSOC, skall bistå generalförsamlingen med att övervaka samordningen och genomförandet av Agenda 21. Generalförsamlingen har i december 1992 med utgångspunkt från detta kapitel beslutat upprätta en kommission för hållbar utveckling för att säkerställa en effektiv uppföljning av konferensen och följa upp genomförandet av Agenda 21. Kommissionen ges bl.a. i uppgift att granska rapporter och annan information från organisationer och regeringar och att granska utvecklingen av finansiella och tekniköverföringar till u-länderna. FN:s miljöprogram, UNEP, ges en stärkt roll i uppföljningen av konferensens beslut, bl.a. med betoning av

rollen att främja och stimulera miljöverksamheten i FN-systemet, utvecklingen av den internationella miljöretten och miljöekonomin samt miljöövervakning och utvärdering.

Internationella rättsliga instrument

Kapitel 9 om internationella rättsliga instrument och mekanismer behandlar översyn och utvärdering av internationella rättsliga överenskommelser med hänsyn till kravet på en hållbar utveckling. Vidare tar kapitlet upp vilka mekanismer som behövs för att främja och bevaka att sådana överenskommelser genomförs effektivt, till alla delar och utan dröjsmål. Slutligen nämns olika åtgärder för att undvika resp. lösa uppkomna rättstvister inom området hållbar utveckling.

Information för beslutsfattare

Kapitel 40 behandlar frågor om information för beslutsfattare på miljö och utvecklingsområdet. Två programområden behandlas. Det ena avser insamling av information som visar tillståndet och utvecklingstendenserna vad gäller jordens ekosystem, naturresurser, föroreningar samt relevanta sociala och ekonomiska faktorer. Det andra området gäller hur insamlad information skall bli mer tillgänglig. Båda programområdena innefattar mål och åtgärder i syfte att förbättra möjligheterna att fatta välgrundade beslut i miljö- och utvecklingsfrågor, särskilt i u-länderna.

Sökordsregister

<u>Ämne</u>	<u>sida</u>	<u>Kapitel</u>
Agenda 21, allmänt	5	1
arbetstagare	23	29
atmosfären, skydd av	9	
avfall, hantering	20	20-22
barn och ungdom	21	25
bebyggelse	10, 20	8, 21
befolkningsfrågor	9	5
bergsområden	16	13
biologisk mångfald	17	15
bioteknik	17	16
bistånd	7	3
boende	10, 20	8, 21
ekonomiska styrmedel	11	8
ekonomisk politik	7, 11	2, 8
energi	10, 12, 16	7, 9, 14
fackföreningar	23	29
fattigdom	7, 9, 15	3, 6, 12
finansiella resurser	25	33
forskning	26	35
färskvatten	19, 20	14, 18, 21
FN-systemet	27	38
genetiska resurser	16, 17	14
handelspolitik	7	2
haven	18	17
hälsa	9, 10, 20	6, 21
icke statliga organisationer	22	27
information	28	40
infrastruktur	10	7
integrerat beslutsfattande	11	8
jordbruk, hållbart	16	14
jordbrukspolitik	16	14
jordbrukarnas roll	24	32
	29	

<u>Ämne</u>	<u>sida</u>	<u>Kapitel</u>
konsumtionsmönster kvinnor och utveckling	8, 9, 12, 20, 22 9, 21	4, 5, 9, 20, 27 5, 24
landsbygdsutveckling	16	14
lokal Agenda 21	22, 23	28
lokala myndigheter	22, 23	28
marina tillgångar	18, 19	17
markresurser, hushållning	14	10
miljöfarligt avfall	20	20
nationalräkenskaper	11	8
NGO: s	22	27
näringslivets roll	23	30
ozonskiktet	12, 14	9
rättsliga instrument	11, 28	8, 39
skogsfrågor	15	11
skuldfrågor	7	2
smittsamma sjukdomar	10	6
små öar	19	17
teknik, teknologi	24, 26	31, 34
torka	15	12
transportsystem	10, 12, 13	7, 9
ursprungsbefolkning	22	26
utbildning	27	36
vetenskap	24, 26	31, 35
ökenspridning	15	12